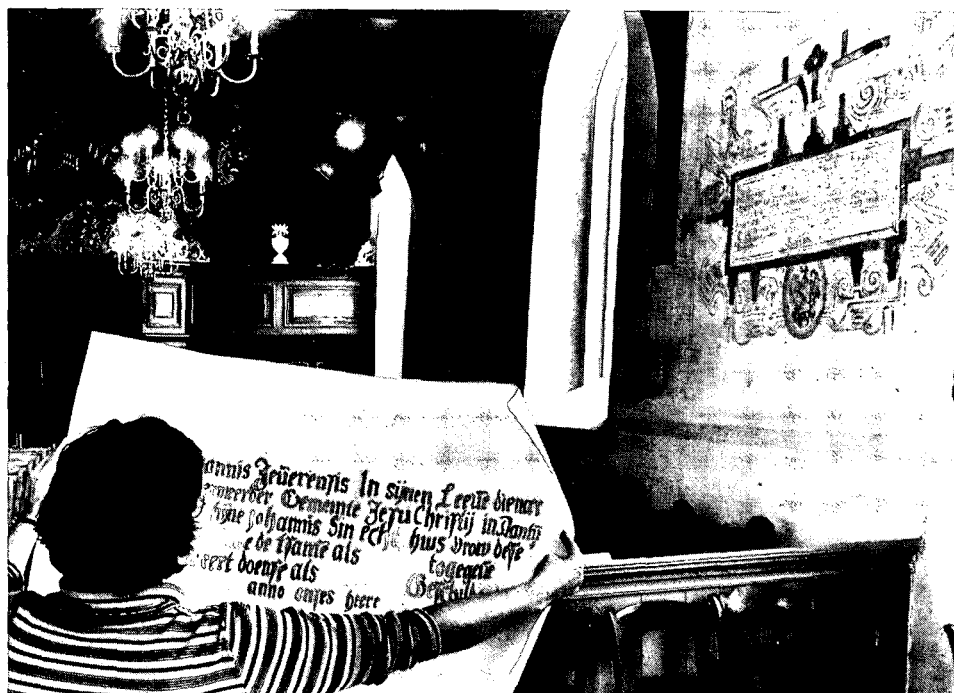

Het Woord in rolwerk gevat

OPMERKELIJKE MUURSCHILDERINGEN DAMWOUDE GERESTAUREERD

Het interieur van het kerkje van Dantumawoude met de merkwaardige schilderingen. Op de voorgrond wordt de gedeeltelijk gereconstrueerde tekst van de derde schildering opgehouden. De stichter, Thomas Johannes Jeverensis heeft de bijbelcitatien in 1599 laten aanbrengen. Foto Andringa, Leeuwarden.

Na de hervorming was het gebeurd met de muurschilderingen in kerken. Devotiestukken en verbeeldingen van de oude dogmatiek werden niet meer getolereerd en vernietigd of op z'n best overgekalkt. Dat laatste heeft ze soms behoed voor verwerking, waardoor we ze nu weer onder het kalk tevoorschijn kunnen toveren. Want eigenlijk is ons klimaat ongeschikt voor zulke kunst en staat de schilderwijze, a secco, niet bepaald garant voor een eeuwenlange levensduur. De problemen die nu al rijzen bij recent 'ontkalkte' en geconserveerde schilderingen geven dat al aan.

Bij de restauratie van de dorpskerk van Dantumawoude (nu met Murmerwoude het flinke dorp Damwoude vormend) in het begin van de jaren 1960 werden drie eigenaardige muurschilderingen blootgelegd. Ze bleken uit 1599 en dus van ná de reformatie te dateren en ze werden gerestaureerd. Twintig jaar later bleken ze hollend achteruitgegaan en er werd opnieuw een restauratieplan opgesteld. Intussen had een van de kerkvoogden, R. Veenstra, dankzij een flinke portie doorzettingsvermogen en hulp van enige schriftgeleerden de unieke muurschilderingen thuis kunnen brengen. Het restauratieplan kon daardoor ook een reconstructieplan worden.

Dankzij de boekdrukkunst kende de hervorming met bijbelteksten, brochures en pamfletten een snelle verspreiding. Het Woord kon met commentaren snel tot in de kleine dorpen doordringen. Voor het noorden van ons land was Oost-Friesland met Emden als middelpunt het brandpunt van de hervormingsgezinden. In 1561 werd er de eerste Nederlandse vertaling van de Lutherbijbel uitgegeven. De vroegste predikant die na de hervorming (1580) in Dantumawoude de nieuwe gemeente voorging was Thomas Johannes uit Jever. Hij moet de genoemde bijbel vanuit Oost-Friesland meegenomen hebben, want hij liet er op de muur van de kerk van die gemeente drie teksten (vermoedelijk zijn dat er zelfs meer geweest) aanbrengen.

Geen devotiebeelden meer, maar teksten voor de dienst van het Woord. Het ligt eigenlijk zo voor de hand, dat het juist verbaast dat er verder in Nederland nauwelijks op de kerkmuren geschilderde teksten ter vervanging van de verbeeldingen werden aangebracht. Pas later zijn er tien geboden-, geloofsbelijdenis- of andere tekstborden in de protestantse kerken gehangen, maar dan als roerende stukken: op paneel geschilderd en van een lijst voorzien.

In Dantumawoude kwamen teksten van Ti-

motheüs, Jeremia en het apocriefe Jezus Sirach op de muren.

Na het aanbrengen van hechttingspunten van de pleisterlaag en aanvulling van de ontbrekende delen heeft de restaurateur André Verheij uit Bathmen al het oude schilderwerk gerespecteerd en met rust gelaten en de ontbrekende delen aangevuld. Dit kon dankzij de schriftuurlijke reconstructie en studie van het handschrift. Alle nieuwe, gereconstrueerde stukken tekst zijn gearceerd aangebracht. Het totaalbeeld is hersteld, maar oorspronkelijk en nieuw werk zijn zo toch te onderscheiden.

Die aanvullingen van ontbrekende delen is ook bij de decoratieve setting toegepast. De overdadig decoratieve randversieringen vormen rolwerkcartouches, zoals die in allerlei kunsten werden toegepast in de laatste tientallen jaren van de zes- en de eerste van de zeventiende eeuw. Bij titels van kaarten en boeken, bij gevelstenen, op meubilair, enz., overal werden de rolwerkcartouches gebruikt als aandachtige lijstversiering van vooral teksten. Ze gelden als opmerkelijke decoratieve motieven van het Vlaamse maniërisme. Als een soort mengvorm van de klassieke grotteske en de gotische drôlerie werd deze cartouche na voorstellen van Cornelis Bos en Cornelis Floris pas echt gepopulariseerd door de modellenboeken van Hans Vredeman de Vries. In 1555 (vijf jaar na een verblijf van Vredeman in Kollum, dat is 10 kilometer van Dantumawoude verwijderd) verschenen zijn eerste boeken met modellen van rolwerkcartouches in Antwerpen.

Zowel de bijbelteksten als de cartouches waar ze in gevat zijn konden dankzij de drukpers snel verspreid worden. In de kerk van Dreischor op Schouwen-Duiveland dragen de muren vergelijkbare geschilderde cartouches, maar daar bevatten ze grafschriften. Na-reformatorische schilderingen zijn er nog in een klein tiental kerken in Nederland te vinden, geschilderde bijbelcitatien eveneens. Maar de nu gerestaureerde schilderingen van de kerk in Dantumawoude zijn daaronder unieke monumenten voor de geschiedenis van de Heilige Schrift de kunst(nijverheid) en de communicatie. Ze zijn met geen van de andere, ook al zeldzame, na-reformatorische schilderingen te vergelijken.

Peter Karstkarel